

STATİK VE DİNAMİK DURUMDA YÜZ İFADELERİ TEFSİRLERİNİN MUKAYESESİ *

DOĞAN CÜCELOĞLU

I. GİRİŞ

1 — **Problem** : Bu araştırmanın problemi yüz ifadelerinin tefsirinde situasyon'un tesirini araştırmak; dinamik durumda tefsir edilen yüz ifadeleri ile statik durumda tefsir edilen yüz ifadelerinin bir mukayesesini yapmaktır. Daha önce aynı konuda bir filmle yapılan tetkikin neticeleri, kendi araştırmamızdan elde ettiğimiz neticelerle mukayese edilmiştir. Araştırmamızda, önceki tetkikteki filmde elde edilmiş bir takım fotoğraflar kullanarak, filmdeki dinamik unsur statik unsur haline çevrilmiş, dinamik ve statik durumlarda yüz tefsirlerinin mukayesesini yapmak imkânı hasıl olmuştur.

2 — **Tarihçe** : Fizyonomi ilminin birçok meselelerle uğraştığı halde, yüz ifadelerinin tefsiri ile önceleri hiç uğraşmamış olduğunu hayretle görüyoruz. Diğer bir çok meselelerle uğraşılıp, zahmetli araştırmalar ve spekülasyonlara girildiği halde, önce ele alınması lâzım gelen meseleler bir yana bırakılmış, ancak son zamanlarda araştırmalar bu istikamete yönelmiştir. Burada fizyonomi ilminin uzun bir tarihçesinden bahsedecek değiliz, ancak problemimizle ilgili meselelerden kısaca bahsedilecektir.

Darwin «İnsanda ve Hayvanda Heyecan İfadesi» adlı meşhur eserinde, yüz ifadelerinin insiyaki olarak anlaşıldığını söylemiştir. Darwin'den başka J. Fröbes ve Piderit'de aynı fikri müdafaa etmişlerdir.

Feleky heyecanları tesbite çalışırken muvaffakiyetsizliğe uğramıştır. Bu muvaffakiyetsizlik diğer araştırmacıları bu mevzu ile ilgili tetkiklere

(*) Bu çalışma, Tecrübi Psikoloji Kürsüsünde mezuniyet tezi olarak hazırlanmıştır (1961).

sevketmiş ve bu sahada yapılan araştırmalar çoğalmıştır. 1918 de Langfeld, deneklere muhtelif heyecan hallerini gösteren fotoğraflar vermiş, bunları tefsir ettirmiş, fakat neticelerin birbirini tutmadığını görmüştür. Allport ve Ruckmick'in aynı mevzuda yaptığı araştırmalar da bu neticeyi vermiştir.

Bu mevzuda yapılan dakik araştırmalardan birini de Landis tertip etmiştir. C. Landis, üç saat süren bir tecrübe esnasında deneklerde muhtelif hisler uyandıran birçok situasyonlar husule getirerek yüz ifadelerini fotoğraflarla tesbit edip, yüz hareketlerinin muhtelif hislere ait karakteristik muayyen bazı strüktürlere malik olup olmadığını tayine çalışmıştır. Netice menfi çıkıyor. Her fert kendisine mahsus karakteristik yüz ifadesinde ötekilerden ayrılıyor; hiç bir ferdin yüz ifadesi diğerine benzemiyor.

Mandel-Shermann ilk olarak film göstererek bu sahada araştırma yapmıştır. Bu filmler birkaç günlük çocukların reaksiyonlarını göstermekte idi. Bu reaksiyonlar deneklere hem onları tevlit eden situasyonla birlikte, hem de situasyonsuz gösterilmiş ve situasyonun gösterildiği hallerde neticelerin çok daha toplu ve müsbet olduğu müşahede edilmiştir.

Yüz ifadelerinin tefsiri üzerinde etraflı araştırmalardan biri İstanbul Üniversitesinde Prof. M. Turhan tarafından yapılmış ve 1941 de neticeleri neşredilmiştir¹. Mümtaz Turhan'ın araştırmaları beş seriden ibarettir. Bir ve ikinci seri denemeleri, deneklere fotoğraflar göstermek ve bunun ifade ettiği teessürü hali onlardan sormak şeklinde idi. I. serideki denemelerde kullanılan resimler G. Dumas'ın Nouveau Traite de Psychologie'sinden elde edilmiştir. II. serideki denemelerde kullanılan resimler Krugenberg'in kitabından alınmıştır. **I. ve II. seri denemelerden** elde edilen verilerin tetkikinden şu neticeler elde edilmiştir :

1 — Tek olarak verilen sükûn halindeki resimde yüz ifadesi, kat'i ve sarih bir şekilde bilinmiyor. Herhangi bir hissi hal, teessür veya heyecan ona yakın hallerle karıştırılıyor. Yahut bazan tamamiyle aksi ve zıt bir ifade ile karıştırılıyor.

2 — Şu halde her hangi bir hissi hal, teessür veya heyecana mahsus bir yüz ifadesi yoktur.

3 — Her hangi bir resim hakkında, deneklerin vermiş olduğu ifade-

(1) Mümtaz Turhan, **Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Tecrübi Bir Tetkik** (İstanbul : Rıza Koşkun Matbaası, 1941), ss. 117.

ler birbirine uymuyor ve her denek muayyen bir resmi muhtelif şekillerde tefsir ediyor.

4 — Hemen bütün denekler, böyle tecrit edilmiş münferit bir şekilde gösterilen tek resimler de yüz ifadesini tefsir ederken hükümlerini, muhakkak bir veya muhtelif situasyonlar tasavvur ederek veriyorlar.

III. Seri Denemeler (Esas Deneme) de filmlerinden seçilmiş açık birer sahne gösteren resimler kullanılmıştır. Avrupa deneme nizamı şöyle tertiplenmiştir : Her resmin sağdan veya soldan situasyon için mühim olan şahsın yüz ifadesi hariç, diğer kısmı kapalı olarak, denegin önüne konuyor ve, «Gördüğünüz bu insanın şu anda, yüz ifadesini çok düşünmeden, bize söyleyiniz.» talimatı veriliyordu.

Sonra sahne tedricen her şahsı göstererek bütünü meydana çıkınca-yaya kadar açılıyor ve yine aynı şey isteniyordu. Her seferinde denegin ifadesi harfiyen kaydediliyordu. Esas denemeden alınan neticeler şunlardır:

1 — Hemen bütün resimlerde — eğer situasyon tesadüfen denek tarafından kestirilmemiş ise — bir şahsın tecrit edilmiş, münferit bir haldeki yüzünün ifadesi, situasyon dahilinde hemen derhal az çok değişiyor.

2 — Bir situasyon, münferit bir halde iken, birçok mânaya gelen bir yüz ifadesini tek bir ifadeye irca veya te'kid etmektedir.

3 — Yapılan tecrübelerden, situasyon'un yalnız yüz ifadeleri üzerinde değil, jestler ve bedeninin duruşu üzerinde de müessir olduğu ve bunlara ait ifadelerin tefsirini de, teyit ve tayin ettiği görülmektedir.

4 — Bir situasyona bazan birkaç ifade uyabiliyor. Bu takdirde, situasyon tavazzuh edince, bu ifadelerden birisini tayin etmiş oluyor. Tabii o vakit ifade değişmemiş kalıyor.

IV. Seri Tecrübeler : Bir Fransız film mecmuasından, senaryosu hü-lâsa edilen bir filme ait fotoğraflar elde edilmiştir. Bu senaryoya ait 18 fotoğraf 10 deneye, senaryo anlatılmadan önce gösterilmiş şahısların yüz ifadeleri alınmış. sonra yine film senaryosu anlatılmış ve aynı resimler tekrar gösterilmiştir. Neticede; bu denemede de situation'un genişlemesi, tıpkı esas denemede olduğu gibi yüz ifadesinin tefsirine tesir ediyor. Orada kelimeler vasıtasıyla; situasyon tavzih edildiği zaman yüz ifadeleri nasıl değişiyorsa, burada da, diğer situasyonların ve hikâyenin bilinmesi, aynı şekilde yüz ifadeleri üzerinde müessir oluyor.

Kat'î neticeli son tecrübe : Muayyen bir haleti ruhiye göstermeyen bir yüz ifadesi, mânalı bir sitüasyon dahilinde, ona uyacak bir tarzda değiştirilirse, o vakit sitüasyonun tesiri daha kuvvetli ve aşikâr olarak tezahür ediyor demektir.

Bu maksatla, hiddet ifade eden bir kavga sahnesine, burada esas rolü oynayan aynı şahsın, tabii denilebilecek başka bir sahnedeki diğer resri alınmış ve foto-montaj vasıtası ile değiştirilmiştir. Tecrübe yine 10 denekle yapılmış ve denekten, gördüğü şahsın yüz ifadesini hiç düşünmeden tefsir etmesi istenmiştir. Önce foto-montaj yolu ile dahil edilen yüz sitüasyon içinde gösterilmekte ve deneğin ifadesi kaydedilmekte; sonra sitüasyon içine dahil edilen yüz, orijinal hali ile tek olarak gösterilmekte ve deneğin ifadesi kaydedilmektedir. Neticede : «Tek bir şahsa ait, aynı yüz ifadesi münferit iken muhtelif mânalara gelmek üzere değiştiği halde, başka sitüasyon dahilinde, onlara uyacak bir şekilde ve tek mânada tefsir olunmaktadır.»

Bu son tecrübe 1958'de bir filmle de tekrar edilmiştir. Film, bir ailenin gündelik hayatını temsil etmektedir. «Öğleden sonra aile neşeli olarak çaylarını içerlerken, hizmetkâr içeriye bir çanak içerisinde meyva getiriyor ve masanın üzerine koyarken elinden çanağı düşürüp kırıyor. Çanak ailenin kıymetli hâtıralarından biri, ecdad yadigârı olduğundan, hizmetkârın böyle sersemce kırışma kızıyorlar. En büyük kız çanağın kırık parçalarından birini alıp acıyarak bakıyor ve bütün aile bu kıymetli çanağı kaybetmiş olmaktan dolayı üzüyor, kederleniyorlar. 4. sahnede hizmetkâr gelip, işten çıkacağını ve aylığını vermelerini söylüyor, onlar ise aylığı ödemeyi reddediyorlar. Bunun üzerine hizmetkâr cebinden tabancasını çıkarıyor ve aileyi tehdit ediyor. Böylece 4 aslı heyecan : Neşe, hiddet, keder ve korku, bu kısa filmde temsil edilmiş oluyor.

Bir sahne oynanırken, her aktör o sahnedeki esas teessürî halle birlikte iki ayrı yüz ifadesi de temsil etmiştir. Böylece 5 kişilik bir aileyi temsil eden bir filmin her sahnesinde esas teessürî halle birlikte 10 tane farklı yüz ifadesi de temsil edilmiş olacaktır. Sahne başladığında bütün oyuncular, o sahneye uygun yüz ifadesini 20 - 30 saniye temsil etmişlerdir, sonra içlerinden biri, 10 saniye kadar başka bir yüz ifadesi göstermiş bilâhare esas sahnedeki yüz ifadesine dönmüştür. Bu sefer onun yanındaki başka bir heyecan ifadesini 10 saniye kadar temsil etmiştir. Böylece, 2, 2 1/2 dakika içerisinde sahnede 10 farklı yüz ifadesi temsil edilmiş olmaktadır. Bu farklı yüz ifadeleri, neşe, hiddet, keder, korku, hayret, endişe, nefret, fizikî ağrı küçük görmek, tiksirmek, hakaret etmektir.

Bu film 3 üniversite talebe grubuna gösterilmiştir. 1 ve 2. gruba 4 farklı sahneden müteşekkil bir film görecekları söylenmiş ve aile hakkında bilgi verilmiştir. Filmin ilk sahnesinin gösterilmesinden sonra, film durdurulmuş ve şunlar istenmiştir : «Esas teessürî hal olan neşe ile birlikte başka heyecan ifadeleri de gördünüz mü? Eğer gördünüzse ne olduklarını yazınız.» Cevaplar toplandıktan sonra diğer sahneler gösterilmiş ve aynı talimat verilmiştir.

Üçüncü kontrol grubuna film hakkında bilgi verilmemiştir. İlk sahenin sonunda, «gördüğünüz sahne muvaffakiyetli olarak temsil edildi mi?» diye soruluyor ve cevaplar toplandıktan sonra; bu sahnede farklı yüz ifadeleri görüp görmedikleri, eğer görmüşlerse bunların ne olduğu sorulup, aynı işlem diğer sahnelerde de tekrar ediliyordu. Her sahneye ait istatiki neticeler bulunmuştur. İstatistikî neticelerin incelenmesinden şunlar meydana çıkmaktadır : Ortalama bazı sahnelerde 2 ye dahi ulaşmamaktadır. Genel olarak, her sahnedeki 10 farklı heyecandan, ancak ikisi idrak edilmektedir. Geri kalan 8 ifade sahnedeki hâkim heyecan ifadesi içinde yutulmakta veya o sahnede uyacak şekilde tefsir edilmektedir. Umumî neticeleri şöylece özetleyebiliriz :

1 — Tecrit edilmiş, münferit bir tarzda gösterilen yüz ifadeleri, kat'î ve sarîh olarak bilinmiyor. Herhangi bir teessür veya bir hissî hal ona yakın yahut onun aksi olan diğer hallerle karıştırılıyor ve her resmin yüz ifadesi muhtelif şekil ve mânada tefsir ediliyor.

2 — Hemen bütün denekler, böyle tecrit edilmiş, münferit bir şekilde gösterilen, tek resimlerde yüz ifadesini tefsir ederken, hükümlerini bir veya birkaç situasiyon tasavvur ederek veriyorlar.

3 — Tecrit edilmiş, münferit bir tarzda gösterilen resmin ifadesi, ait olduğu situasiyon dahilinde tekrar gösterilince hemen değişiyor.

4 — Situasyon'un yalnız yüz ifadelerinin tefsiri üzerinde müessir olmayıp jestlerle bedeninin duruşunun tefsirini de tayin ve tahdit ettiği görülüyor.

II. METOT ve İŞLEM

1 — **Araştırmada kullanılan malzeme :** Malzemenin hazırlanmasında, tarihçe kısmında bahsedilen Prof. M. Turhan'ın filmli tecrübelerindeki malzemelerden istifade edilerek, filmde mevcut dört sahnenin her birinden onbir fotoğraf seçilmiştir. Bu fotoğraflardan biri, sahneye hâkim esas teessürî hali; sahnedeki bütün aile fertlerinin hepsinin birden aynı ifadeyi göstermesiydi. Diğer 10 fotoğraf ise şahıslardan birinin esas teessürî halden farklı bir yüz ifadesi gösterdiği anı tesbit etmekte idi. Meselâ, neşe sahnesinden elde edilen onbir fotoğraftan bir tanesi beş aile ferdinden hepsini neşe halinde göstermekte, diğer 10 fotoğrafta ise, sahnedeki 4 şahıs neşe ifade ederken, biri neşeden farklı bir heyecan hali ifade etmekteydi. Farklı ifade gösteren şahıs, diğer resimde tekrar neşe ifadesini göstermekte, buna mukabil başka bir şahıs neşeden farklı başka bir ifadeye bulunmaktadır. Böylece, 10 resimde de, 5 kişiden her biri ikişer defa neşeden farklı bir heyecan ifadesi göstermekte idi. Her sahneden 11 resim seçerek bütün filmde (11 × 4 = 44) 44 resim elde edilmiş oldu.

Araştırmamızda fotoğrafları kapatmak için bir örtü kâğıdı denegin ifadelerini kaydetmek için kalem ve kâğıt kullanıldı.

2 — **Denekler :** Araştırmamızı 10 ar kişilik 20 denekten müteşekkil iki grup üzerinde yaptık. Denekler İstanbul Üniversitesi talebeleri arasından seçilmiş olup, bunların büyük bir çoğunluğu Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü talebeleri idiler. Yaşları 18 - 28 arasında değişmektedir. Beher grup beş kız, beş erkek denekten ibarettir.

3 — **Tecrübenin tertibi :** Tecrübemiz iki seriden müteşekkildi. Birinci kısımda meseleye bir giriş yapılmış ve sitüasyonun genişlemesinin tesiri araştırılmak istenmiştir. İkinci seri bizim esas tecrübemizi teşkil etmekteydi ve bu seri denemelerle problemimizin çözümü araştırılmakta idi.

a) **Birinci kısım tecrübenin tertibi :** Bu serideki deneylerde her sahnedeki esas teessürî ifadede bir yüz ifadesi gösteren 10 resim kullanılmıştır. Denek tecrübecinin karşısına oturtulmuş, ve fotoğraftaki farklı yüz ifadesi açıkta kalacak şekilde fotoğraflar birer birer denegin önüne masa üzerine konularak kendisine şu talimat verilmiştir :

«Görmüş olduğunuz bu yüz, hangi teessür halini ifade ediyor. Çok düşünmeden hemen söyleyiniz.»

Deneğin verdiği cevaplar aynen kaydedilmiştir. Bundan sonra örtü kâğıdı kaldırılmış ve :

«Aynı yüz şimdi ne ifade etmektedir? İlk ifadede bir değişiklik oldu mu?» denilmekte ve deneğin cevabı aynen kaydedilmektedir.

Bundan sonra deneğe o sahne hakkında izahat verilmektedir. Mese-lâ, neşe sahnesinin ilk fotoğrafını gösterirken deneğe şu izahat verilmiştir:

«Görmüş olduğunuz bir aile toplantısıdır. Bir arada akşam çayı iç-mekte, sohbet etmektedirler. Ailenin neşeli bir durumunu görüyorsunuz.»

Bu ilâve malûmat deneğe «kelâmî situasyon» u vermektedir. Bu iza-hattan sonra denekten aynı şahsın yüzünü tekrar tefsir etmesi istenmek-te ve cevabı yine aynen kaydedilmektedir.

Kelâmî situasyon bir sahneye ait on fotoğraf için aynı olduğundan, her sahnenin ilk fotoğrafında kelâmî situasyon verilmiş ve gösterilecek diğer 9 fotoğraf için de bunun aynen böyle olduğu söylenmiştir. Böyle-ce, her sahnenin ikinci ve diğer fotoğraflarında örtü kâğıdı açıldığında idrakî ve kelâmî situasyon birlikte takdim edilmiş olmaktadır.

b) **İkinci seri tecrübenin tertibi** : İkinci seri tecrübede her sahne-den onbir fotoğraf kullanılmakta ve fotoğraflar deneğin önüne açık ola-rak konulmakta idi. Önce, sahnedeki esas teessürî ifadenin bütün fert-ler tarafından temsil edildiği fotoğraf deneğe gösterilmekte ve şu tali-mat verilmekteydi :

«Görmüş olduğunuz bu sahnedeki şahısların yüzleri hangi teessürî hali ifade ediyor. Çok düşünmeden söyleyiniz.»

Deneğin cevabı aynen kaydedilmekte ve sonra o sahneye ait izahat verilmekteydi.

«Durumu öğrendiniz, şimdi bu sahnedeki şahısların yüzleri hangi he-yecan ifadesini gösteriyor? İlk ifadede bir değişiklik oldu mu?» diye so-ruluyor ve deneğin cevabı aynen kaydediliyordu. İlk fotoğrafta o sahne-ye ait izahat verildiğinden, denek o sahneye ait diğer fotoğraflardaki yüz-leri, idrakî ve kelâmî situasyona sahip olarak tefsir ediyordu.

3 — Neticeler :

a) Birinci seri tecrübelerden elde edilen neticeler :

1 — Fotoğraf örtülü iken, yani sadece sahnedeki esas teessürî hal-

den başka bir teessürî hali gösteren adamın yüzü görünürken (tecrit edilmişken) verilen ifadelerin toplamını ve örtü kâğıdı kalktıktan sonra açıkken verilen ifadelerin toplamını araştırdık, neticede ifadelerin frekansı,

Tecrit edilmişken $\Sigma fx : 435$

Açıkken $\Sigma fx : 454$ olduğu görülmüştür.

2 — Tecrit edilmişken verilen ifadelerin, situasyon genişlediğinde, yani resim açıldığında değişip değişmediğini araştırılmış, 49 % bir gelişme meydana geldiği görülmüştür.

b) İkinci seri tecrübelerden elde edilen neticeler şöyle sıralanmaktaydı :

Neşe sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 97$	M : 9,7	$\sigma : 4,584$
R : 5—12	$\sigma_m : 1,528$	

Hiddet sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 175$	M : 17,5	$\sigma : 4,154$
R : 13—26	$\sigma_m : 1,384$	

Keder sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 134$	M : 13,4	$\sigma : 4,147$
R : 7—22	$\sigma_m : 1,382$	

Korku sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 166$	M : 16,6	$\sigma : 5,886$
R : 6—27	$\sigma_m : 1,962$	

4 — Neticelerin Münakaşası :

a) Birinci seri tecrübelerden elde edilen neticelerin münakaşası :
Appendix'teki tablolardan *, tecrübelerle izole iken verilen ifade sayı-

(*) Yer darlığı dolayısıyla Appendix buraya ithal edilmemiştir. Tezin tamamı Psikoloji Kütüphanesindedir.

sının resim açıkken verilen ifade sayısından pek farklı olmadığı, hattâ açıkken verilen ifadelerin biraz daha farklı olduğu görülmektedir.

Bu netice tarihçe bölümünde geniş olarak bahsettiğimiz M. Turhan'ın araştırmasında, elde ettiği neticelerden farklı bir neticedir. Araştırmacı yapmış olduğu «Esas Tecrübedeki» ilk fotoğraftaki birinci şahıs için kapalı iken 281, resim açıldıktan sonra ise 141 ifade almıştır. Bu neticeyi «önce sitüasyon'un bilinmemesi ve o yüze uygun birkaç sitüasyon'a göre birkaç ifade verilmesi ,sonra açılınca sitüasyonun belirli ve tek olması ile de ifadenin tayin edilmiş olması» şeklinde izah etmekte ve böylece, yüz ifadelerinin tefsirinde sitüasyon'un tesirini açık olarak ileri sürmekte idi.

İki tecrübe neticeleri arasındaki bu fark nasıl izah edilebilir? Kanaatimizce en doğru izah ilk tecrübeye kullanılan malzeme ve işlem farkıdır.

M. Turhan'ın araştırmasında kullandığı malzeme, filmlerden muayyen sahneler gösteren on resimdi. Bizim kullandığımız fotoğrafların yukardaki malzemedен en mühim farkı, sahneyi teşkil eden esas teessürî ifadeden farklı olan bir teessürî ifadenin fotoğrafta mevcut oluşu, ve bu ifadeli şahsın deneğe tecrit edilerek sunulmuş olmasıydı.

Denek bu tecrit edilmiş ifadeye bir veya daha fazla uygun ifadeler yaklaştırmaktaydı. Fakat sahne, bundan sonra deneğe bütün olarak takdim edildiğinde, yine o sahneden aykırı ifadeyi taşıyan şahsın mevcudiyeti sitüasyon'u müphem bir vaziyete sokmaktaydı.

İşte bu şartlara haiz olmayan M. Turhan'ın yukarda bahsedilen tecrübelerinden farklı miktarlarda cevap almış olmamıza sebep muhtemelen bu idi. Bu kanaatimizi deneklerin kendi ifadeleri desteklemektedir. Birkaç misâl verelim :

Neşe sahnesinin ilk fotoğrafında bir denek fotoğrafta sadece tek şahıs görünürken, «Bir dehşet ifadesi.» dediği halde fotoğraf açıkken, «Bunlar pek neşeli ama, bu başka bir noktaya bakıyor. Dehşet. Yine gülüyor mu acaba anlıyamıyorum, ama galiba dehşet ifadesi değil, gülüyor galiba.» demiştir.

Burada deneğin ifadesi, sitüasyonun, açıkken dahi, müphemiyetini devam ettirdiğini göstermektedir. Denek bu müphem sitüasyon içerisinde yüzü tek bir ifade ile etiketliyememekte, birkaç ifade vermektedir. Böylece ifade sayısı, sitüasyon, açık olduğunda dahi, fazla olmaktadır.

Neşe sahnesinin beşinci fotoğrafında bir başka denek izole iken «Sükûnetle bir haber dinliyor», dediği halde, açıkken gene **dinliyor**, yahut haberin bitmesini **bekliyor** demektir.

Aynı fotoğrafta diğer bir denek kapalı iken, «Dalgınlık», dediği halde, açıkken, «Alâkasızlık veyahut gazetede okunan havadisi can kulağı ile dinleme hali» demektir.

Hiddet sahnesinin dokuzuncu fotoğrafında denek kapalı iken, «Boş ver der gibi, bir hali var, aldırma ziyarı yok gibi. Demin ise çok üzüntülü idi.» dediği halde, resim açıkken «Diğerlerini de teselli de ediyor hatta. Veyahut teselli ettiği halde, diğer taraftan da onu teselli ediyorlar, o çok üzölmüş olabilir» demektir. Bunlara benzer bütün mişâllerde, ilk mişâl için vermiş olduğumuz izahatın muteber olduğu görölmektedir.

Böylece, esas meselemiz olan yüz ifadelerinin tefsirinde sitüasyon'un tesirinin anlaşılmasında bu neticeler kanaatimizce verimlidir. Sitüasyon'un müphemiyeti, tek ve mutlak olmayışı, bu sefer ifadelerin sayısına tesir etmiş bulunmakta, netice olarak yüz ifadesinin tefsirinde sitüasyonun tayin edici en büyük faktör olduğu yeniden meydana çıkmaktadır.

Birinci seri tecrübelerden elde edilen cevapların, izole durumdan açık vaziyete geçtiğinde değişme nispetini yukarda vermiştik. 49% bir değişme hayli fazla bir değişme olarak gözükmekte ve sitüasyonun açılması- nın ifadenin kalitesi üzerine tesir ettiği meydana çıkmaktadır.

Her sahnenin ilk fotoğrafında meydana gelen değişme de ayrıca tetkik edilmiştir. Çünkü bu ilk fotoğrafta denek tamamiie sitüasyondan habersiz bulunmaktadır. Halbuki o sahnenin diğer fotoğraflarında ise, denek kelâmî sitüasyon'u bilmekte ve hatta idrakî sitüasyon'u da büyük bir nispette kestirebilmektedir. Netice olarak sitüasyon'un denek için hiç bilinmemesi her sahnenin ilk fotoğrafı için mevzuu bahistir. Bundan sonraki fotoğraflarda yüz tecrit edilmişken dahi, denegin zihnindeki sitüasyon esas sitüasyon'a muhtemelen çok yakın ve aynı olabilmektedir.

Bu düşünce ile her sahnenin ilk fotoğrafının değişme miktarını, o sahnedeki diğer 9 fotoğraftaki bütün değişme ile birlikte vereceğiz.

Neşe Sahnesi :

İlk fotoğrafla yapılan izole ve açık deneylerdeki ifadelerin değişme yüzdesi : 100%.

Diğer 9 fotoğraftaki değişme yüzdesi : 51 %

Hiddet Sahnesi :

İlk fotoğraftaki değişme yüzdesi : 92%

Aynı sahnedeki diğer 9 fotoğrafın değişme yüzdesi : 40%

Keder Sahnesi :

İlk fotoğraftaki değişme yüzdesi : 54%

Diğer 9 fotoğraftaki değişme yüzdesi : 31%

Korku Sahnesi :

İlk fotoğraftaki değişme yüzdesi : 80%

Diğer 9 fotoğraftaki değişme yüzdesi : 55%

Her sahnenin ilk fotoğrafı için verilen yüzdelerle diğer 9 fotoğraf için verilen yüzdeler mukayese edildiğinde, yukardaki ifademizin doğruluğu meydana çıkmaktadır. Böylece, sitüasyonun açılmasının, öğrenilmesinin, yüz ifadesinin tefsirinde mühim bir rol oynadığı açıkça meydana çıkmış bulunmaktadır.

b) İkinci seri tecrübelerden elde edilen neticelerin münakaşası :

Bu seri tecrübelerin esas gayesi, filmdeki dinamik unsur yerini statik unsura bırakınca yüz ifadelerinin tefsirinde bir değişiklik olup olmadığını araştırmak ve film neticeleri ile mukayese etmektir.

Tarihçe bölümünde etraflıca bahsettiğimiz filmle yapılan araştırma neticeleri ile, kendi araştırmamızın neticeleri mukayese edildi.*

İkinci seri tecrübelerin neticeleri :

Prof. M. Turhan'ın neticeleri :

Neşe sahnesi :

Neşe sahnesi :

N : 10

N : 59

Σfx : 97 M : 9,7 σ : 4,534

Σfx : 104 M : 1,76 σ : .953

R : 5-21 σ_m : 1,528

R : 0-4 σ_m : .122

(*) Üç grup üzerine yapılmış olan film tecrübesinin sadece ilk grup neticelerini alarak mukayese yapılmıştır, çünkü diğer iki grup neticeleri birinci grubun neticeleri ile hemen hemen aynıdır.

Hiddet sahnesi :

N : 10

 $\Sigma fx : 175$ M : 17,5 $\sigma : 4,154$ R : 13-26 $\sigma m : 1,384$

Hiddet sahnesi :

N : 60

 $\Sigma fx : 84$ M : 1,40 $\sigma : .916$ R : 0-4 $\sigma m : .118$

Keder sahnesi :

N : 10

 $\Sigma fx : 134$ M : 13,4 $\sigma : 4,147$ R : 7-22 $\sigma m : 1,382$

Keder sahnesi :

N : 58

 $\Sigma fx : 113$ M : 1,95 $\sigma : 1,204$ R : 0-4 $\sigma m : .158$

Korku sahnesi :

N : 10

 $\Sigma fx : 166$ M : 16,6 $\sigma : 5,886$ R : 6-27 $\sigma m : 1,962$

Korku sahnesi :

N : 59

 $\Sigma fx : 94$ M : 1,59 $\sigma : 1,149$ R : 0-4 $\sigma m : .149$

Bu neticelerin düşündürdüklerini şöylece sıralıyabiliriz :

Neticelerin birbirini teyid etmediği açıkça görülmektedir.

Dinamik olarak gösterildiğinde en yüksek ortalama 1,95 i bulmaktadır. Yani o sahneden ayrılan 10 farklı ifadenin 8'i o sahne içinde yutulmakta veya esas teessürü hal olarak tefsir edilerek o sahneden farklı olarak görülmektedir. Halbuki statik durumda gösterildiği zaman en küçük ortalama 9,7, en büyük ortalama ise 17,5 olmaktadır. Yani 10 farklı yüz ifadesinden başka, esas teessürî hali ifade etmesi lâzım gelen şahıslar dahi o sahnedeki ana heyecandan farklı olarak tefsir edilmişlerdir.

Dağılım sahalalarının mukayesesini yaptığımız zaman, statik durumda dağılım sahasının alt limiti dinamik durumdaki üst limitten daha fazla bulunmaktadır. Bu δ ların mukayesesinde de görülmektedir.

Bu neticeleri gördükten sonra sadece sahnedeki esas teessürî halden ayrılan şahsın yüz ifadesinin tefsirlerini tetkik etmek istedik. Yani her fotoğrafta farklı bir yüz ifadesi gösteren şahsın sahneden farklı olarak görüldüğü halleri inceledik ve şu neticeler elde edildi :

Neşe Sahnesi :

N : 10

 $\Sigma fx : 70$

R : 5-10

M : 7

 $\sigma m : .52$ $\sigma : 1.56$

Hiddet Sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 63$	M : 6,3	$\sigma : 2.41$
R : 2-9	$\sigma_m : .803$	

Keder Sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 48$	M : 4,8	$\sigma : 2.62$
R : 1-8	$\sigma_m : .873$	

Korku Sahnesi :

N : 10		
$\Sigma fx : 65$	M : 6,5	$\sigma : 2.92$
R : 0-10	$\sigma_m : .973$	

Bu istatistikî neticeleri incelediğimizde şunları görmekteyiz :

En yüksek ortalama 7, en düşük ortalama 4,8 dir. Demekki farklı yüz her zaman sahneden ayrı bir teessür ifadesi olarak görülmemiş sahne içerisinde yutulmuş veya sahnedeki hâkim teessürî hal şeklinde tefsir edilmiştir.

Farklı yüz ifadesine verilen cevaplardan elde ettiğimiz neticeler, filmle yapılan tecrübeden elde edilen neticelere daha fazla benzemektedir. Fakat statik ve dinamik durumda yapılan tecrübelerin neticelerinin çok farklı olduğu yine de aşikârdır.

Bu farkı şu şekilde izah edebiliriz :

İki durum arasındaki en büyük fark faktörü zaman faktörüdür. Dinamik durumda yüz ifadeleri devamlı olarak büyük bir süratle değişmekte ve denek bir yüz ifadesinin değişmesi süresinde yani ancak 10 saniye o sahneyi tetkik edebilmekte, sonra başka bir şahıs ayrı bir yüz ifadesine geçmekte idi. O tecrübelerde denegin bu 10 saniye içerisinde beş kişilik aileyi müşahade edip, farklı yüz ifadesini tefrik etmesi beklenmektedir. Buna mukabil statik durumda denekten talimatta süratle cevap istenmiş olmasına rağmen yine de denek beş kişilik aileyi on saniyeden çok daha uzun zaman görmek fırsatına sahip bulunmaktaydı.

Zaten bilineceği gibi, dinamik durumda hareketlerin devamlılığı, gerek yüz ifadesinin, gerekse jestlerin sürekli oluşu mevzuubahistir.

Mesela, neşe sahnesinde bir şahsı ele alalım: 10 saniye gibi bir zamanda fizikî bir acı ifadesi gösterdikten sonra tekrar neşe haline dönecektir ve bundan sonra birbirini müteakip diğer dört kişi de neşeden farklı birer heyecan ifadesi gösterdikten sonra, tekrar mevzu bahis şahıs bu sefer mesela, korku ifadesi gösterecek, sonra yine neşe haline dönecek ve bundan sonra aile efradı hep birlikte neşe halini göstererek neşe sahnesini bitireceklerdir.

Bu durum açıkça görüldüğü üzere statik durumda yapılan araştırmalardan aşağıdaki farkları göstermekte idi :

İkinci seri tecrübelerimizde denek farklı yüz ifadeesini statik bir durumda görüp tefsir edebilme imkânına sahiptir. Bu suretle o andaki tefsirine göre muayyen bir şekilde ifadeyi vasıflandırabilmektedir. Bunu yapabilmek için tecrübe şartları ve zaman müsaittir.

Filmle yapılan araştırmada, her sahnenin sonunda deneklerin cevapları bütün sahne için alınmakta idi. Halbuki, ikinci seri tecrübelerde her fotoğraf için ifadeler birer birer derhal kaydedilmekte ve bir sahne boyunca onbir defa denegin ifadesine müracaat edilmiş bulunmaktadır. Böylece, filmle yapılan tecrübeye ilâveten, bizim yaptığımız tecrübelerin aksine, unutmaya faktörü de karışmış bulunmaktadır ki bu yabana atılacak bir faktör sayılamaz.

İki tecrübe arasındaki sayılan bu işlem farkları, büyük bir ihtimalle, bu farklılaşmalara sebebiyet vermektedir. Statik ve dinamik durumda sîtuasyon'un tesiri araştırıldığı zaman dinamik durumda sîtuasyon'un (tıpkı hayatta olduğu gibi) tefsirlere daha fazla tesirde bulunduğunu bu neticelere dayanarak söylemek mümkündür.

HÜLÂSA ve SONUÇLAR

Yüz ifadelerinin tefsirinde sîtuasyon'un tesirini araştırmak ve dinamik ilâ statik durumlarda yüz ifadeleri tefsirlerinin bir mukayesesini yapmak bu tezin problemini teşkil etmektedir. Prof. M. Turhan'ın araştırmaları temel olarak ele alınmış ve neticeleri kendi neticelerimizle mukayese edilmiştir. Tecrübelerde kullanılan malzemeyi M. Turhan'ın filminden çekilen fotoğraflar teşkil etmiştir. 18-28 yaşları arasındaki Üniversite Talebeleri denek olarak kullanılmıştır. Tecrübeler iki seriden ibarettir. Birinci seri tecrübe, farklı yüz ifadesi deneye sîtuasyon izole

ve açıkken gösterilmiş ve neticede situasyon'ur yüz ifadesinin tefsirinde tayin edici bir rol oynadığı meydana çıkmıştır. İkinci seri tecrübede fotoğraf deneğe açık olarak gösterildikten sonra kelâmî situasyon verilmiş ve yüz ifadeleri tefsir ettirilmiştir. Filmle yapılan tecrübe neticeleri ile bu neticeler mukayese edildiğinde statik durumdaki tefsirler ile dinamik durumdaki tefsirlerin farklı oldukları görülmüştür.

BİBLİOGRAFYA

- 1 — Turhan, Mümtaz : **Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Tecrübi Bir Tetkik.** İstanbul : Rıza Koşkun Matbaası. 1941, ss-117.
- 2 — Turhan, M : «Über die deuring des Gesichtsausdrucks.» **Psychologische Beiträge**, Band V, Heft 1960.
- 3 — Frijda, Nico H : «Facial Expressions and Situational Cues.» **The Journal of Abnormal and Social Psychology**, 57, 2, September 1958.

**AN EXPERIMENTAL STUDY ON THE INTERPRETATION
OF FACIAL EXPRESSIONS IN DYNAMIC AND
STATIC SITUATIONS**

The problem of this study was the influence of situation on the interpretation of facial expressions, and the comparison of the interpretations in dynamic and static situations. The study was based on Prof. M. Turhan's experiments *. The material used throughout the experiments were stills from Turhan's film. The Ss were University students mostly reading Psychology between the ages of 18 and 28. The experiments consisted of two parts. In the first part of the experiments, the picture of the person with the facial expression unfitting the situation was first shown in an isolated way to the S, and the same picture of the person, this time within the group was presented, and the Ss were asked to interpret this expression in both cases. The influence of situation was found to be a fundamental factor for these interpretations. In the second series of experiments the photograph was presented to the subject without any suggestions and his interpretations noted, following this an oral presentation of the story added, and any changes in the interpretations due to this oral suggestion noted. As a result of these second series of experiments differences in the interpretations of the Ss for expressions in dynamic situations and for stills were observed.

(*) Turhan, M. *Yüz İfadelerinin Tefsiri Hakkında Tecrübî Bir Tetkik*. İstanbul Üniversitesi Yayınlarından No. 149 İstanbul, Rıza Coşkun Matbaası 1941 s. 117.